

Bodrogközi Információs Pontok

Hálózati alapú közösségi művelődési fejlesztés a Bodrogközben

Szubjektív bevezető

A szociológiában és a közösségfejlesztésben gyakran használt fogalom-együttes az „egynapi járóföld”, a járás fogalma. Ez az évszázadok alatt kialakult, az emberi kapcsolatszerkezetekre, az emberi megismerés korlátaira utaló fogalom mélyen beivódott az emberi gondolkodás struktúrájába. A régi időkben ez gyakorlatban azt jelentette, hogy az emberek többsége a világból mindösszesen az egynapi gyalogos járóföldre eső dolgokat ismerte. Tehát néhány faluról, néhány száz, maximum egy-két ezer lélekről lehetett szó.

A települési szinten túlmutató, nagyobb társadalmi és gazdasági struktúrák kialakulásának építőeleme is ez a földrajzi kör lett. Gondoljunk csak a néprajzi tájegységek lehetséges nagyságára, vagy a gazdálkodási kultúra kialakulásának alapegységeire.

A mai, közlekedési eszközökkel és kommunikáció adta lehetőségekkel kitarult világban mindez már nem érvényes a szó fizikai értelmében. Ugyanakkor különös szabályokat fedezhetünk fel a személyiség tájhoz, a tájban élő emberekhez való kötődésében. Érzelmileg körülbelül ekkora földrajzi terület fogható be. Ez érzékelhető a maga konkrétságában, ami ezen túl van, már csak fogalmi konstrukcióban létezik. A szülőföld még

létező tárgyi, személyi kapcsolatokkal feltölthető egység. Az is mindenki számára világos tény – a hálózati méret is gyakran mutat rá –, hogy az emberi kapcsolatok legszélesebb köre sem terjed túl a járásnyi embermenyiség nagyságrendjén. Megkockázatom, hogy ez az ember tájhoz való fizikai kötődésének legtágabb horizontja. Ha úgy tetszik a hazaszereget olyan alapegysége, melynek még konkrét tartalma van.

E cikk írója abban a sajátos helyzetben él, hogy ezt a fajta kötődést két tájegység iránt is egyaránt érezheti. Ugyanúgy otthon van a Tokaj-hegyaljai tájban, mint a Bodrogközben.

A bemutatandó kulturális fejlesztés a Bodrogközhez kötődik. Az amúgy huszonkét településből álló tájegység tizenhat falujában és egy városában valósul meg.

A Bodrogközről

A Bodrogköz nem csupán az „egy járóföldnyi kultúr táj” fogalmának felel meg. A két folyó – Tisza és a Bodrog – ölelésében elfekvő síkság olyan máig is zárt világ, amelyben tisztán jelennek meg egy tájegység néprajzi-, gazdálkodási kultúrája, szociológiai jegyei. Ez még akkor is igaz, ha az elmult öt évtized eseményei jelentősen átalakították a tájat.

Ha történelmileg hitelesek kívánunk lenni, ez az átalakulás már a XX. század legelején elkezdődött azzal, hogy az említett két folyót szabályozták, és a Bodrogköz mocsarait lecsapolták. Ezzel a halászó, pákászó tevékenységet folytató gazdálkodási környezet átadta helyét a földművelésnek. Mindehhez kevéssel később párosult a trianoni döntés, amely a jelen magyarországinál jóval nagyobb tájegységet kettévágta azzal, hogy az északi részt Csehszlovákiához csatolták. Az átalakulások jelentősebb hulláma a negyvenes-ötvenes években újra magasra csapott. Magával sodorta a kisparaszti magángazdaságok jelentős részét – legfontosabb gazdasági tényezője a téjesítés volt. Meg kell jegyeznünk, hogy ez a struktúra-átalakulás sokáig húzódott a Bodrogközben és igazán a hatvanas években fejeződött be. Ez – többek között – sokáig biztosította az archaikus termelési kultúra és a hozzá kapcsolódó néprajzi hagyományok továbbélését.

Különös dolog, hogy a vidék újabb kori átalakulása, „megrázkódtatása”, egy közlekedést meghatározó eseményhez kötődik: a bodrogközi gazdasági kisvasút megszüntetése 1976-ban egyesek szerint olyan gazdasági traumát okozott a Bodrogközben, amit még a téjesítés sem tudott. Ennek összefüggését akkor értjük meg igazán, amikor arra gondolunk,

hogyan az akkor még mindig meglévő egyéni gazdálkodáshoz kötődő megélhetés a téziszítés után is jelentős gazdasági tényezőként volt jelen a bodroglakoziek mindennapjaiban. Az ebben keletkezett termékfelesleget az itt lakók az 1913-ban megnyitott kisvasút segítségével juttatták be a közeli nagyobb településekre. A városokban élőkkel ezzel jó minőségű élelmiszerhez, a bodroglakozieket pedig jövedelemhez segítve.¹ Bár átfogó gazdaságtörténelmi feltárás – ezt bizonyítandó – nem történt, a tájat ismerők egybehangzóan állítják, hogy az itt élők újkori elszegényedésének alapvetően ez az esemény az eredője.

Mindezek mellett a terület kompakt gazdasági és néprajzi tájegységként határozható meg. Nincs Magyarország néprajzi tájegységei közül talán egyetlenegy sem, amely ilyen mértékben lenne hagyományaiban feltárva. Ez a munka már a múlt század harmincas éveiben elkezdődött, és jelenleg is tart. Több százra tehető azon kiadványok száma, amelyek a terület néprajzi, társadalomtörténelmi, területföldrajzi, gazdaságtörténelmi

adottságait tárgyalja. Ezen kutatások egyik legfontosabb bizonyított állítása, hogy a magyar történelem gyökereinek egy része is itt található. A honfoglaló magyarsággal kapcsolatos régészeti feltárások azt erősítik, hogy komoly honfoglalás kori történelmi szerepe volt a tájnak.²

A Bodroglaköz ma több mint huszonötezer lelket számláló táj, amelynek mind gazdasági, mind pedig szociológiai mutatói az átlagos magyarországi viszonyokhoz képest siralmas képet mutatnak. A projekt hatókörébe tartozó települések összlétszáma tizenhétézer fő.

A teljes népesség közel 50%-a nyolc általános vagy az alatti iskolai végzettséggel rendelkezik. Különösen elszomorító tény, hogy a területen mindösszesen 637 fő felsőfokú végzettségűt regisztráltak a 2011-es népszámlálás alkalmával.³ A kulturális élet szempontjából fontos tény például, hogy az itteni iskolákban tanító pedagógusok jelentős része Sárospatakról, Sátoraljaújhelyről és Kisvárdáról jár ki a falvakba.⁴ Különösen súlyos az elvándorlás aránya. A falvak

elnéptelenedése már a hatvanas években elkezdődött, és a kilencvenes évektől kezdődően hatalmas ütemben folyik. Az elmúlt tíz évben a teljes népesség több mint 15%-a hagyta el a Bodroglakozt. Ugyanakkor ennek szerkes következményeképpen a népesség 35% feletti aránya ötven évnél idősebb. Mindeközben a 25%-ot sem éri el a húsz év alattiak száma. Az elmúlt húsz évben jelentősen nőtt a cigány lakosság száma – szinte minden településen. Erre vonatkozó megbízható statisztikai adat nem áll rendelkezésünkre, hiszen a népszámlálás során jóval kevesebben vallották magukat romának, mint ahogy azt a valóság mutatja.

A terület település-struktúrája alapvetően kis falvas. A legnagyobb település és egyben a Bodroglaköz egyetlen városa, a járási székhely Cigánd 3037 lakossal. A legkisebb település Kisrosvág, ahol mindössze 175 fő él. Ugyanakkor a tizenhét településből 4 darab ötszáz és ezer fő közötti, 7 pedig ötszáz fő alatti lélekszámmal bír.

A fenti társadalmi mutatók elsődleges oka nyilvánvalóan a megélhetési nehézségekben keresendő. A mezőgazdasági termelés struktúrájának kilencvenes évektől kezdődő teljes átalakulása párosult a kistermelői szektor visszafejlődésével. Ennek eredményeképpen a munkanélküliség folyamatosan nőtt, és kialakult egy olyan típusú mélyszegénység, melynek kezelése messze túlmutat a munkaügyi problémákon. Bár az elmúlt két évben – közfoglalkoztatás révén – a statisztikai adatok jelentősen javultak, ez nem eredményezte az életszínvonal javulását. A közfoglalkoztatásból származó jövedelmek a létfenntartáshoz éppen elegendő forrást jelentenek csupán.⁵

A karosi honfoglalás kori látogató központ

- 1 Erről részletesen: Sipos István: A kisvasút születésnapján – Zempléni Múzsza 2003/4.
- 2 A karosi régészeti feltárások eredményei – melyek Révész László nevéhez kötődnek – éppúgy ezen történelmi múlt lenyomatai, mint a karcsai román kori templom, vagy a páncini Mágoosy-kastély. Ez utóbbi a magyar reneszánsz kastélyépítéssel egyik legszebb emléke.
- 3 KSH 2011. évi népszámlálás.
- 4 A pontosság kedvéért tisztáznunk kell azt a tényt, hogy a tanulmányunk tárgyát képező fejlesztés a Bodroglaközi Többcélú Kistérségi Társulás területén valósul meg. A társulás a közigazgatási átalakulások után is fennmaradt, azonban nem azonos a jelenleg működő Cigándi járással, két település más járáshoz került. A teljes Bodroglaköz sem fedti le a társulás területét, hiszen a Bodroglaközben található öt település a Sárospataki járáshoz tartozik, és korábban is az ottani kistérségi társulás részét képezte. Miután a projekt a Bodroglaközi Kistérségi Társulás területén valósul meg, a közölt statisztikai adatok erre a területre vonatkoznak.
- 5 A közfoglalkoztatással kapcsolatban érdekes jelenség tanú lehetünk, amely nem elsősorban foglalkoztatási, hanem helyi szociológiai probléma. A foglalkoztatásba való bekerülés nem csupán a havi jövedelem megszerzése miatt kényszer. Aki a rendszerből kimarad, elveszíti jogosultságát a segélyezési struktúrában. Tehát a közfoglalkoztatásba való bekerülés nem csupán az adott időszakot határozza meg, hanem hosszútávon meghatározza a családok jövedelemszerző képességét. Miután a közfoglalkoztatás

A 70-es 80-as években egyébként sem magas színvonalú humán infrastruktúra a 2005-ös évekig folyamatosan romlott. Jelentősebb javulás az európai uniós források megjelenésével volt tapasztalható 2007-től kezdődően. A települések többségében e tekintetben jelentős fejlődés volt az elmúlt években. A törekvő önkormányzatok felújították orvosi rendelőiket, polgármesteri hivatalaikat, iskoláikat, óvodákat. Szép számmal vannak olyanok is, akik a művelődési házakat, könyvtárakat tették rendbe. Ugyanakkor még mindig jó néhány olyan falu van, főleg a kisebbek, ahol a legutolsó felújítások időpontja a hetvenes, nyolcvanas évekre tehető a humán szolgáltatást nyújtó épületekben.

Hasonló pozitív változás sajnos a közlekedési infrastruktúra tekintetében nem mondható el. Az elmúlt évben rendbe tették ugyan néhány kisebb jelentőségű mellékutat, de a Bodrogköz gerincútját képező Sárospatak–Cigánd közötti szakasz az ország legrosszabb útjának címével „dicsekedhet”. A folyamatos, de felületes javítások ellenére, tél derekára gyakorlatilag járhatatlanná válik. A tömegközlekedés állapota ennél is siralmasabb. Az ezen az úton közlekedő ritka buszjáratok színvonala minősíthetetlen, a jegyek magas árai ellenére.

A kulturális alapellátás tekintetében 2013-ig csupán néhány település mondhatta el magáról, hogy rendezet-

tek a viszonyai. A tizenhét településen mindössze hat fő dolgozott főállásban népművelő vagy könyvtárosi beosztásban. A könyvtári alapszolgáltatást a korábbi kistérségi mozgó könyvtári rendszerben oldották meg. A nyilvános könyvtári jegyzéken csupán a Cigándi Városi Könyvtár szerepelt. Intézményként fenntartott közművelődési szolgáltató három településen volt található, ahol összesen négy fő tevékenykedett kultúra szervezőként. Muzeális intézményként a Cigándi Falumúzeumot és a Páncsi Kastélymúzeumot vették nyilvántartásba.

Általánosságban elmondható, hogy a könyvtárak nagy része rendezetlen volt, a folyamatos nyitva tartást – néhány település kivételével – nem tudták megoldani. Rendszerszerű állandó közművelődési kínálatot csupán négy település tudott nyújtani lakosai számára. Sok esetben az egyetlen megszervezett közművelődési alkalom a falunap volt. Több olyan település is akadt azonban, ahol már több mint egy évtizede semmilyen rendezvényt, közösségi alkalmat nem szerveztek.

Előzmények

A Bodrogközi Töbcbélű Kistérségi Társulás 2008-ban csatlakozott az Oktatási és Kulturális Minisztérium által működtetett Közkincs programhoz. Szintén ettől kezdődően szervezték meg

a társulás területén a mozgó könyvtári ellátást. A program keretei között kistérségi koordinációs munkatársat alkalmaztak, illetve létrehozták a Bodrogközi Közkincs Kerekasztalt. Sikerült elérni, hogy ehhez az együttműködési fórumhoz minden település csatlakozzon.

Az együttműködés sikeresnek bizonyult. A kistérségi társulás területén 2008 és 2012 között több sikeres kulturális projektet valósított meg a közkincs program munkaszervezete. Ezek közül két európai uniós pályázatot is elnyertek, amely több település együttműködésével jött létre.⁶ 2009-ben a társulási tanács elfogadta a kistérség kulturális stratégiáját.

A munka eredményeképpen az alábbi eredmények születtek:

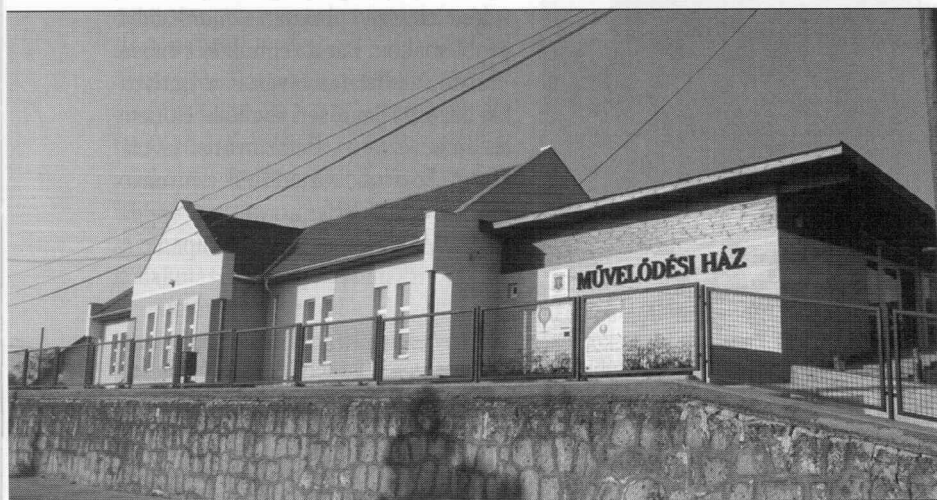
- Létrejött a kulturális területek olyan kapcsolati hálója, amely lehetővé tette a további együttműködési projektek kimunkálását.

- A lakosság számára nyújtott, elsősorban projekt-támogatáson alapuló programok megvalósítása. Ez nem csupán a színvonalas kulturálódás lehetőségeit biztosította a települések egy részén, hanem bizalmi tőkét is épített az ilyen típusú szolgáltatások és a projektszervezetek iránt.

- Az elfogadott kulturális stratégia szisztematikus végrehajtásával lehetővé vált a kulturális fejlesztő tevékenységek rendszerbe illesztése és szisztematikus fejlesztése.

- A munkaszervezet komoly tapasztalatokat szerzett a projekt alapú kulturális szolgáltatásszervezés, valamint az európai uniós pályázati programok végrehajtása terén.

A közkincs kerekasztal rendezvényei során merült fel először az az ötlet, hogy minden településen szükség lenne egy olyan munkatárs alkalmazására, aki a települési közösségi kulturális szolgáltatásokat szervezné. Ugyanakkor ezek a munkatársak hozzájárulhatnának a kistérségi információs hálózat működtetéséhez is. Ezen ötlet képezte a később kidolgozott és a leghátrányosabb helyzetű kistérségek támogatására létrejött (LHH) pályázati alaphoz benyújtott Bodrogközi Információs Pontok projekt alapját.

A bodroghalmi integrált közösségi szolgáltató teret 2013-ban újították fel.

bonyolító az önkormányzatok, gyakorlatban a polgármesterek, új típusú függőségi viszonyok alakultak ki a településeken. Ez negatívan befolyásolja az életminőséget, valamint rontja a falu társadalmi szerkezetét azzal, hogy már-már feudális jellegű hierarchia kialakulását segíti elő. Nyilván e helyzet nem általánosítható, azonban személyes tapasztalataim is alátámasztják ezt.

6 TÁMOP-3.2.3-09/2-2010-0047, TÁMOP-3.2.3/08/1-2009-0014

A projekt száraz tényei

A 2012-ben benyújtott és többszöri módosításon átesett, néhány alkalommal elhalasztott Bodrogi Információs Pontok⁷ című programot végül is 2013. február 15-én indította útjára a Kistérségi Társulás. A 114 millió forint támogatási összeg felhasználását 2015. február 15-ig engedélyezték. A költségek nagy része a tizenhét településen főállásban foglalkoztatott ún. települési közösségfejlesztő munkatárs bérére és járulékaira fordítható. A szakmai tartalom több elemből áll össze. Egyrészt jelentős időt és ráfordítást igényel a tizenhét munkatárs képzése. Ugyanakkor a képzésen túl mód nyílik helyi rendezvények, illetve a településeken dolgozó munkatársak szakmai tevékenységének mentori támogatására is. A projekt keretei között meg kellett és meg kell valósítani egy térségi honlap és egy térségi újság létrehozását és folyamatos megjelenését is. Ugyanakkor nem volt mód arra, hogy az egyes helyszíneken folyó munkát technikai eszközökkel támogassa a program. Ezt a Kistérségi Társulás végül is egy korábbi projektben vásárolt eszközök rendelkezésre bocsátásával tudta megoldani.

Ha a projekt indikátor táblájára tekintünk, több mint négyszáz települési közösségi program megszervezését és lebonyolítását kell megvalósítani, tizenhét főállású foglalkoztatottnak. Számunkra a települési önkormányzatok – egy szerződés keretei között – irodát kellett, hogy biztosítsanak. Nagyrészt egyébként ezeket az „irodákat” a könyvtárban vagy a művelődési házban alakították ki. Mind a tizenhét munkatársnak egy FAT által akkreditált képzési programon kell részt vennie, illetve 4 modulós ECDL jogosítványt kell szerezniük.

A pályázati dokumentációban megfogalmazott cél tehát összefoglalva: egy olyan közösségi, könyvtári, kulturális és információs szolgáltatásokat nyújtó, együttműködésen alapuló szolgáltatásrendszer létrehozása a Bodrogi térségben, amely hozzájárul a települési lakosok életminőségének javulásához. Mindezeket túl a Bodrogi területére kiterjedő kétirányú

A „BIP-es” csapat a szakmai képzés záróvizsgáján készült közös fényképen

információs hálózatot működtet. Ennek célja a helyi információk eljuttatása kistérségi szintre, illetve a település lakosainak információs hozzáférhetőségének javítása.

A munkatársak

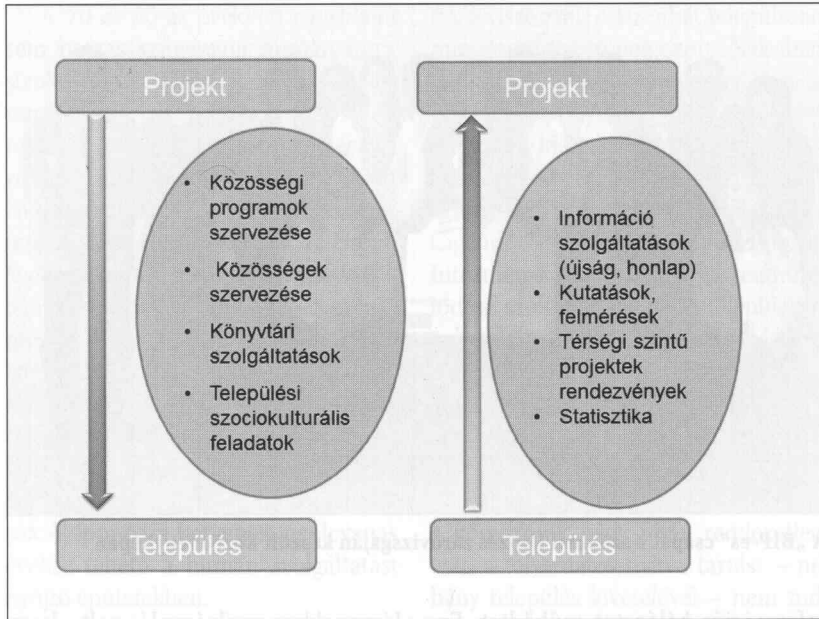
A program első lépéseként megszerveztük a projektmenedzsmentet, amely a szokásos menedzser, pénzügyi vezető pároson túl szakmai vezetőt és egy asszisztenst foglal magába. Első feladatként ki kellett hogy válasszunk azt a tizenhét embert, akik az egyes településeken dolgoznak majd. A specifikációban megfogalmazott elvárások szerint a jelentkezőknek minimum érettségivel kellett rendelkezniük. Tekintettel a Bodrogi sanyarú munkanélküliségi helyzetére, azzal az előfeltételezéssel vágtunk neki ennek a munkának, hogy tömegével lesznek jelentkezők. Ez nem így történt. Volt olyan település, ahol komoly kutatómunkát kellett végezni egy-egy érettségizett ember után. Ragaszkodtunk ahhoz az elképzeléshez, hogy még a legkisebb településről is legalább két embert hallgassunk meg. A kiválasztás nehézségeit azonban nemcsak a jelentkezők hiánya jelentette, hanem az is, hogy a későbbi együttműködés megkönnyítése érdekében az alkalmazandó személy legalább alapszinten elfogadott legyen a helyi közösség és a döntéshozók előtt.

Ugyanakkor nyilvánvaló volt, hogy olyan minimum követelményeket is meg kell fogalmaznunk, amelyek biztosítékot jelentenek a későbbi képzési folyamat eredményességére és a munkavégzés minimálisan elvárható minőségére. Például alapvető kritériumként határoztuk meg a számítógép alapszintű használatának képességét, vagy a megfelelő kommunikációs készséget. A kétfordulós kiválasztási eljárás eredményeképpen – mely egy írásbeli feladtból és egy elbeszélgetésből állt – végül is sikerült minden településről alkalmas embert felvenni. A nagy többség, tizennégy fő érettségivel rendelkezett, hárman felsőfokú végzettséget igazoltak. A legtöbben fiatalok, harminc év alattiak, mindössze ketten tartoztak, tartoznak a középkorosztályba.

A munkavégzés szakmai körülményei tekintetében alapvetően két csoportra lehet osztani a munkatársak körét. Négy olyan helyszín van, ahol a közösségfejlesztő munkatárs egy működő intézmény keretei közt csatlakozott az ott foglalkoztatott főállású kollégához. A többieknek mind önállóan, sok esetben szinte a semmiből kellett felépíteniük saját munkafeltételeiket.

Szakmai kihívások

A szakmai tevékenységek végzésével kapcsolatban az alábbi tevékenységprofil dolgoztuk ki:

A projekt indításának szakmai kihívásait és azokra adott válaszokat több összefüggésben is érdemes megvilágítani. Egyrészt a munkatársak egyike sem rendelkezett a közösségi művelődés szervezésére vonatkozó képzettséggel. Ilyen irányú minimális tapasztalatai csupán néhány embernek voltak. Ezt azonban jól kompenzálta az a tény, hogy a kiválasztási eljárás során a közösségi értékek iránt fogékony munkatársakat sikerült alkalmazni. Ez a későbbiek során mind a települési munkában, mind pedig a csoport kohézióban sok pozitív eredményt hozott.

Másrészt a települések polgármestereinek hozzáállása korántsem volt egységes. Az egyik problémaként lehet megfogalmazni azt, hogy a vezetők csupán egy újabb – számukra ingyen foglalkoztatható – munkatársat láttak a projekt munkatársaiban. Ezt a gondolatot többkörös, csoportos és egyénileg folytatott megbeszélések során lassan sikerült száműzni a döntéshozók fejéből. Szintén nehezen fogadták el, hogy nem azonnal töltik munkaidejük teljes tartamát a településeiken. Elképzeléseik szerint a foglalkoztatottak azonnal munkához látnak, és közösségi alkalmakkal,

rendezvényekkel látják el a falvak lakosságát. Végül is elfogadták azt a szakmai elképzelést, hogy a projekt kezdetén a heti munkaidő nagy részét a képzéseken töltik a munkatársak. Ezt a tényt azzal az érveléssel sikerült alátámasztani, hogy a minőségi szolgáltatás nyújtásához ismeretek, képzés szükséges.⁸ A kezdet kezdetén, a heti öt munkanapból hármat képzésre fordítottak (szakmai képzés, ECDL képzési konzultáció), amelyet aztán fokozatosan heti egy napra mérsékeltek. A projekt kétharmada után munkatársainknak csupán munkamegbeszélések alkalmával kell távol maradni a települési munkától.

Miután a projekt tevékenységei alapvetően három szakmai területet érintenek, meg kellett oldani a könyvtári ellátás, az információszerzés, -továbbítás és közösségi művelődés tartalmainak összhangját. Ráadásul ezek szükséges aránya településenként változó módon jelent meg. Azokon a munkahelyeken, ahol alapjaiból kellett felépíteni a kulturális alapellátás minimumát, elsősorban a közösségi művelődésre helyezük a hangsúlyt. Jó néhány olyan falu van, amelyik kialakult közművelődési rendszert mű-

ködtet – jellemzően a nagyobb települések –, éppen ezért itt a könyvtári szolgáltatások és az információs tevékenység került előtérbe. Néhány falu esetében a létező közösségi alkalmak és civil szervezetek mellé nem társult használható könyvtári szolgáltatás. Ki kellett építeni azt. Előre látható volt, hogy külön sajátosságként jelenik meg az iskolával rendelkező és az iskolával nem rendelkező települések közötti jelentős különbség. Ez elsősorban a bevonható önkéntesek körében, illetve az igényelt rendezvények típusában nyilvánult meg. Kezdetekben tanulni kellett a pedagógusokkal való kapcsolattartás módjait is.

Számos más szakmai problémával is szembesülnünk kellett, ezek azonban egyediek voltak, és az írás terjedelmi korlátai miatt erre külön kitérni nincs mód.

A képzés

A program során a munkatársak két nagy képzési követelménycsoportot kell, hogy teljesítsenek. A legfontosabb és a napi munkavégzés szempontjából elengedhetetlen a 250 órás akkreditált szakmai képzés.⁹ A képzési program kidolgozása szintén a projekt feladatai közé tartozott. A kidolgozott program több szempontnak is meg kellett feleljen:

– Szigorúan és elsősorban gyakorlat orientáltaknak kell lennie.

– A tevékenységek folyamatos végzése érdekében az egyes képzési modulok által nyújtott ismeretek azonnal meg kell, hogy jelenjenek a résztvevők tudásbázisában.

– Az eltérő előismeretek és képzettség okán kellően sokrétűen oktathatóknak kell lennie.

– Időtartamában illeszkednie kell a projekt gyakorlati végrehajtásának ütemezéséhez.

– A képzési programban szereplő feladat végrehajtások támogassák a tényleges munkavégzést.

⁸ E tekintetben a fordulópont talán egy aprósághoz köthető. A rendezvényszervezés tantárgy egyik eleme volt az az ismeret, hogy a lezajlott rendezvény után szükséges-e köszönőlevelet küldeni az azt segítő közreműködőknek. Miután a tavasz folyamán szinte minden településen lezajlottak az első kisebb közösségi rendezvények, a munkatársak a tanultaknak megfelelően elküldték a köszönőleveleket. Az iskoláktól, lelkészektől, más közreműködőktől érkező pozitív visszajelzés hatásos volt. A településvezetők illet még soha nem tapasztaltak, és megértették, hogy ez a gesztus a képzés eredménye, és szükséges a későbbi hatékony munkához.

⁹ FAT akkreditációs szám: PL-8742

	elmélet	gyakorlat	összesen
A települési művelődési feladatellátás alapelemei	20	10	30
Idegenforgalmi alapismeretek	15	10	25
Programszervezés és menedzsment	15	20	35
Projekt-tervezés és lebonyolítás, pályázat írás	15	15	30
Közösségfejlesztés	15	20	35
A könyvtári szolgáltatások alaptevékenységei	15	20	35
A települési kommunikáció és marketing alapjai	15	15	30
Média a kis településeken	15	15	30

– A felnőttképzés módszertanában fontos szerepet kell, hogy kapjon az együttműködésen alapuló feladatmegoldás.

Az elkészült képzési program – amely reményeink szerint megfelel az előbbi kritériumoknak – az alábbi struktúrában került akkreditációra¹⁰.

A képzés tényleges megvalósítása során a legelső feladat az alapvető fogalmi és tevékenységi formák megismertetése és belső tartalmuk tisztázása volt. Az intenzív munka eredményeképpen hamar sort tudtunk keríteni azokra a gyakorlati feladatmegoldásokra, amelyek a településen végzendő ténylegesen megvalósuló

közösségi művelődési és szolgáltatási tevékenységekhez kötődtek. Kialakult az a rendszer, amelyben az egyes modulokban szereplő tudástartalmak gyakorlása, ellenőrzése megvalósuló eseményhez kötődtek. Például: Feladatként egy valóságos település rendezvény-forgatókönyvét kellett elkészíteni, vagy egy valóságos és beadandó pályázat egyes elemeit kellett összeállítani.¹¹

A képzés gyakorlat-orientáltságának másik legfontosabb biztosítója volt, hogy a képző tanárok maguk is részt vettek (ez a képzés 2014. január 29-én lezárult) a települési munkafolyamatok szervezésében. Például: a könyvtári modult oktató kolléga

rendszeres személyes segítséget nyújtott a könyvtárak megfelelő rendjének kialakításában.

A másik több elemet tartalmazó nagy modul, az ECDL bizonyítványok megszerzésére irányuló informatikai képzés. Ennek legfontosabb célja az, hogy a résztvevők magabiztos informatikai tudást szerezzenek a négy alapmodul elvégzése során. Ez végső soron lehetővé teszi, hogy munkájuk közben hatékonyan használják az infokommunikációs eszközöket. Miután az általunk megvalósítandó ECDL képzés (még két modulvizsga hátra van) alapvetően nem tartalmaz eltérést az ilyen típusú képzések általános módszertani elveitől és tartalmától, erre külön nem térünk ki.

Munkában – a közösségi művelődés

A program szakmai céljai között kiemelten szerepel a települési közösségi művelődési alkalmak szervezése, általában a közösségek fejlesztése. Az elvárások szükségessé tették az azonnali „munkakezdést”, és a program indulását követően néhány héttel megszerveződtek az első rendezvények. Bizonyos esetekben a munkatársak bekapcsolódtak már futó települési rendezvények előkészítő munkálataiba. Ezt azonban nem előzte meg semmilyen igényfelmérés. Erre kellő felkészítés után 2013 nyarán került sor, ahol is közel hatszáz strukturált kérdőívet vettek fel a munkatársak a Bodroghöz területén. Mindezt kiegészítették ún. fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetések szervezésével is.¹² A kutatás elsődleges célja nyilvánvalóan a művelődési szokások és kulturálódással, közösségi alkalmakkal kapcsolatos igények felmérése volt. Az eredményeknek és az időközben folyó rendezvények tapasztalatainak összevetése képezte azután a 2014-re elkészített munkaterv alapját. Külön kell megemlíteni, hogy a felmérés másodlagos hozadékként a munkatársak

A szakmai képzést a cigándi Városi Könyvtárban szervezte meg a képző intézmény, a sárospataki A Művelődés Háza és Könyvtára

- 10 A képzési program kidolgozói: Csatlósné Komáromi Katalin, Bordás István, Trembeczki Lászlóné, Sajó Attila, a képzés teljes akkreditációs dokumentációja megtekinthető a bodroghoz.com projektoldalon.
- 11 A csoporttagok által együttműködésben elkészített és a Nemzeti Kulturális Alaphoz benyújtott pályázat befogadásra került, és támogatást nyert.
- 12 A kutatás eredményei megtekinthetőek a bodroghoz.com honlapon a bip projekt dokumentumai menüpont alatt.

rengeteg emberrel találkozva, beszélgetve olyan plusz információkhoz jutottak, amelyek számbavétele nem lehetséges, de beépült a napi munkavégzésbe. Szintén eredményként említhetjük meg, hogy a települési közösségek épp a beszélgetések során kaptak információt a munkatársaktól arról a munkáról, amelyet végeztek, végeznek a falvakban.

Bár a képzési program tartalmaz közösségfejlesztés modult, a „klaszszikus” közösségfejlesztési eljárások önmagukban tisztán nem alkalmazhatóak. Ennek egyik oka, hogy a munkatársak maguk is tagjai a települési közösségeknek. Ugyanakkor a feltárt igények és a lehetőségek elsősorban olyan tevékenységek megszervezését teszik lehetővé, amelyek kimondottan a közösségi művelődés körébe utalhatóak. A projekt elindulása óta eltelt egy év az alábbi alapvető közösségi művelődési típusok létjogosultságát és szervezését hozta magával:

- települési szórakoztató rendezvények
- gyermekrendezvények
- könyvtári szolgáltatásokhoz kapcsolódó gyermek és felnőtt rendezvények
- hagyományörző jellegű néprajzi, illetve történeti megközelítésű rendezvények

- ünnepek, megemlékezések
- egészségmegőrző és sport jellegű rendezvények, túrák
- családok számára szervezett összejövetelek, szabadidős rendezvények, vetélkedők.¹³

A települések egy része számára ezek a közösségi alkalmak csupán új színtérrel, a választék bővítését jelentette a korábbi szolgáltatásokhoz képest. A program hatókörébe vont tizenhat község több mint kétharmadában azonban ezek voltak hosszú évekre visszamenőleg az első olyan összejövetelek, amelyek kulturális programot és közösségi élményt kínáltak az ott lakóknak. Az eltelt egy évben közel 200 darab rendezvényt, közösségi alkalmat szerveztek önállóan a projektben foglalkoztatott kollégák. Továbbá közel 50 darab települési rendezvény megvalósításában vettek aktívan részt.

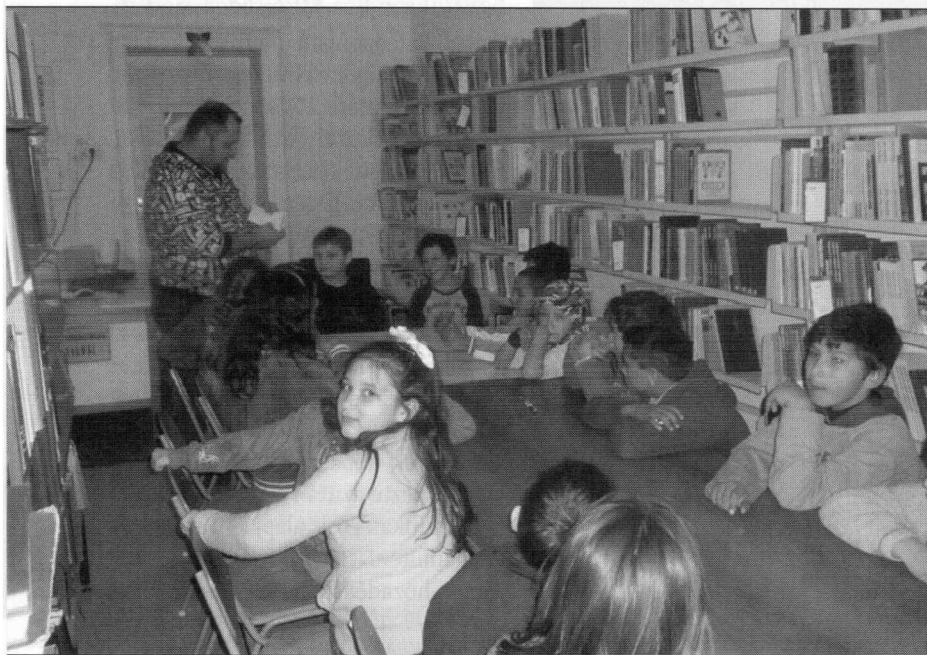
Munkában – a könyvtár

A bevezetőben említett mozgó könyvtári ellátást 2013. január 1-jétől felváltotta az a könyvtári háttér szolgáltatási rendszer, amelyet a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Város Könyvtár nyújt a területnek. A programban megfogalmazott másik fő terület a

könyvtári szolgáltatások alapvető biztosítása és fejlesztése a településeken. Az erre a tevékenységre való felkészítést a képzési program „könyvtár modulja” biztosította a résztvevők számára. Bár a szakmai megközelítés megköveteli a közösségi művelődési és könyvtári szolgáltatások külön tárgyalását, ez a projektben nem választható szét egymástól. Két okból sem: egyrészt, mert a munkatársak azonosak, és egyaránt végzik mind a két tevékenységet, másrészt pedig a tevékenységi terek ugyanazok. Mégis van azonban a könyvtári szolgáltatásoknak egy olyan köre, amelyek szükségessé teszik a külön tárgyalást ebben a körben is. A könyvtári szolgáltatások alapvető eleme a könyvkölcsönzés, illetve a kölcsönzéshez szükséges nyilvántartások vezetése. Továbbá szintén ide tartozik a könyvtári információszolgáltatás, ami a mi esetünkben nyilvános internet hozzáférési pontokkal azonos.

A programba bevont könyvtárak $\frac{3}{4}$ része nem rendelkezett rendszeres nyitva tartással. A könyvállományok rendezetlenek, feldolgozatlanok voltak. Volt olyan, nem is kis település könyvtára, ahol a közel tízezernyi kötet könyv a művelődési ház színpadának hátsó traktusában volt csomókba halmozva. Az első rátekintés után nyilvánvalóvá vált, hogy elsődleges feladat a könyvtárak alapvető rendbetétele, az elvárható könyvtári rend kialakítása, a szükséges selejtezések megtétele. Miután a nyilvántartásokkal egyébként is alapvető problémák voltak, logikusnak látszott az a döntés, hogy a feldolgozást azonnal a legmodernebb, központi adatbázison alapuló rendszerrel érdemes elvégezni.

A projekt eredményeképpen a tizenhét bevont település minden könyvtára rendezett, az alapvető könyvtári elveknek megfelelően feldolgozott. Biztosítva van a rendszeres nyitva tartás, kölcsönzés, közösségi információszolgáltatás. Mind a könyvállomány, mind pedig az olvasói nyilvántartások a központi adatbázison alapuló rendszerben működnek. Ez még akkor is igaz, ha néhány esetben például a téli fűtés gondot jelent.

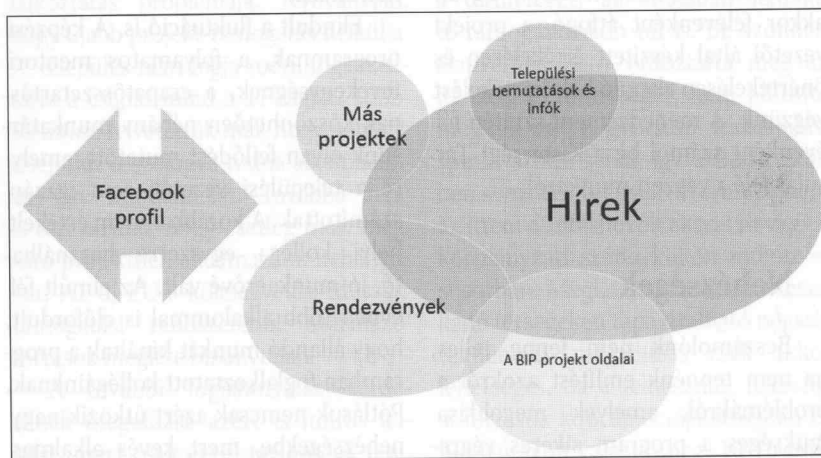
Kiss Attila foglalkozást tart a gyerekeknek a zemplénagárdi szépen rendezett könyvtárban. A fűtéssel azért télen gondok vannak

13 A felsorolás nem követi a közművelődésben használt szakmai terminológia beosztását.

Munkában – információ és kommunikáció

A harmadik alappillér, amelyből a program elnevezése is ered, az információkkal kapcsolatos tevékenységek csoportja. E tevékenységnek vannak a nagyközönség számára látható és igénybe vehető eredményei, és van olyan is, amely kimondottan a szakmai tevékenység körébe utalható.

A nyilvánosság számára leglátványosabb eredménye a BIP projektnek a bodroghközi hírportál létrehozása, mely a maga nemében egyedülálló módon valósítja meg egy kisebb tájegység, járás helyi hírszolgáltatását a lakosok felé. A bodroghkoz.com internetes címen található hírportál a tizenhét települési munkatárs folyamatos hírfeltöltésén alapul. A híreken túl természetesen programajánlókat is tartalmaz. Hatékonyan oldja meg a közösségi portálok felé történő dinamikus kapcsolatot. A honlap strukturális felépítését az alábbi ábrával szemléltetjük.

14 Az önérvényesítés képessége (A szerk.).

A hagyományos kommunikáció iránti igényt kielégítendő létrehoztuk a Bodroghközi Körkép című kéthavonta megjelenő hírmagazint. A képzési program „helyi média” moduljára alapozva a hírmagazint szintén a projektben dolgozó munkatársak készítik. Ezeröttszáz példányban jut el a Bodroghköz lakóihoz.

Szakmai háttér információ nyújtása tekintetében fontos lépés, hogy a munkatársak közreműködésével a program elérte, hogy minden település teljesítette a kulturális adatszolgáltatási kötelezettségét mindhárom témában.

A hálózat – a munkafolyamatok szervezése

A végrehajtás folyamatában a kezdetektől fogva törekedtünk a hálózati együttműködés formális és informális kereteinek kialakítására. Már a kezdet kezdetén igyekeztünk olyan helyzeteket teremteni, ahol az

egymásra utaltság kikényszerítette az együttműködést. Például a nagyon rossz közlekedési viszonyokkal rendelkező Bodroghközben csak közösen tudták megszervezni az egyes helyszínekre, a képzésekre történő utazást. A későbbi hatékony és lehetőleg zökkenőmentes közös munka érdekében csapat építő tréning volt az első olyan alkalom, ahol formális körülmények között is sikerült kialakítani az együttműködési készséget. Már itt megszületett a csoporttudat első azonosítója: a kezdő tréning óta a mi „BIP-esek” fogalommal azonosítják magukat munkatársaink. Ennek fejlesztésére illetve a szakmai munka más irányú támogatására további három tréninget szerveztünk, szerveztünk a következő témákban: kommunikáció, konfliktuskezelés, együttműködés és asszertivitás.¹⁴

Törekszünk arra az egyes munkafolyamatok hatékonyabb végrehajtása, illetőleg a későbbi munkák támogatása érdekében, hogy a képzési programban és szakmai tevékenységekben az egyes feladatok jelentős része kizárólag együttműködés útján végrehajtható legyen. Például: a kutatási program kérdőív-felvételi részét, az eltérő településnagyságok miatt, közös munkában tudták csak megvalósítani, melyet saját szervezésben önállóan végeztek.

A folyamatos munkaszervezés és együttműködés két eszközön alapul. A személyes kapcsolattartás fórumai az ún. „szupervíziók” vagy munkaértekezletek. Ezeket a projekt kezdetén heti rendszerességgel, későbbiek során havonta szervezünk. Maguk a megbeszélések tartalmaznak ugyan bizonyos témafelvetést, amelyek az egyes tevékenységi körökhöz kötődnek (projekttervezés, informatika, idegenforgalom stb.), de alapvetően mindig az elvégzendő feladatokhoz kapcsolódó módszertani problémákra irányulnak. Ugyanakkor fontos fórumai a nehézségek megbeszélésének, amelyek a települési munka során alakulnak ki. Mind a szakmai vezető, mind pedig a munkatársak véleménye fontos ezeken az összejöveteleken. Törekszünk arra is, hogy a megbeszéléseket mindig más-más településen

A könyvtári képzési modul gyakorlata. A „bip-esek” a pácini könyvtárat rendezik közös erővel

tartsuk. Így a csapat tagjai megismerhetik egymás munkakörülményeit és települését is.

A munkaszervezés másik alapvető eszköze az informatikai kommunikáció. A projektben, anyagi lehetőségek híján nem volt mód professzionális munkaszervező és folyamatirányító szoftver beszerzésére. Ezért kénytelenek voltunk a google szolgáltatásaihoz folyamodni. Minden munkatárs saját e-mail címmel kommunikál, ami csak a projekt számára van rendszeresítve, illetve a projektmenedzsment egy központi e-mail címet használ. Az egyes események településenként külön-külön és összerendezve is megjelennek a közös naptárban, melyet a projekt portálján is megjelenítünk a nyilvánosság számára. A közös használatú dokumentumokat a felhő-szolgáltatás segítségével osztottuk meg.

A „hivatalos” kommunikációs csatornákon kívül spontán alakultak ki azok a napi, sokszor órányi rendszerességgel működő üzenetformák, amelyek szintén a jobb együttműködést szolgálják. Rendszeresek a video beszélgetések egymás között és a projektvezetéssel. A munkatársak problémáik és híreik belső megosztása érdekében önállóan saját közösségi oldalt nyitottak.

A számonkérés rendszere dokumentumokon és személyes értéke-

léseken alapul. Minden egyes munkatárs havi rendszerességgel írásos szakmai beszámolót készít, melyet összesítünk és közzéteszünk. Ugyanakkor félévenként átfogó, a projekt vezetői által készített értékelésen és önértékelésen alapuló belső értékelést végzünk. A menedzsment szintén félévenként számol be a Kistérségi Társulás felé a végzett munkáról.

Nehézségek

Beszámolómk nem lenne teljes, ha nem tennénk említést azokról a problémákról, amelyek megoldása szükséges a program sikeres végrehajtásához. A kezdetekben legfontosabb leküzdendő akadályunk a projekttervezés és -végrehajtás közötti anomáliák voltak. Itt pontosan arról van szó, hogy a projektötlet vázlatos rögzítése után a pályázati dokumentumok kidolgozását egy külső cégre bízták, amely kevésbé volt felkészülve az ilyen jellegű programok sajátosságai, szakmai tartalma tekintetében. Az ebből származó tervezési hibákat, amely érintette a költségvetést is, korrigáltuk ugyan, de azt a közreműködő szervezet többkörös egyeztetés után vezette csak át.

A szakmai alapelvek fejezetben jelzett, nem teljesen felhőtlen együttműködés a települési vezetőkkel

szintén állandóan orvoslásra szoruló problémaként van jelen. Újra és újra felbukkannak azok a konfliktusok, melyeknek kezelése beavatkozást igényelne, s melyeknek eredője elsősorban a projekt által megszabott munkafeladatok és a polgármesterek elképzelései közötti eltérés. A „csapat” fiatalsága okán kevés tapasztalattal és türelemmel rendelkeznek ezek feloldására. Némi megnyugvással tapasztalhatjuk azonban, hogy az utóbbi hónapokban született néhány olyan belső megoldás ezek kezelésére, melyek jó gyakorlatként szolgálhatnak a teljes csoport számára.

Egy év elteltével még mindig szembe kell néznünk azzal a ténnyel is, hogy néhány önkormányzat nem tud vagy nem akar elviselhető körülményeket teremteni munkatársaink számára. Ez különösen a téli időszakban jelentett nagy gondot több település esetében. Úgy tűnik, hogy bizonyos helyeken a 2013-14-es télen a fűtés szinte megoldhatatlan feladatnak látszik.

Elindult a fluktuáció is. A képzési programnak, a folyamatos mentori tevékenységnek, a csapatösszetartásnak köszönhetően néhány munkatársunk olyan fejlődést mutatott, amelyre a települési vezetők sem igazán számítottak. A korábban nem értékelt helyi kolléga egyszerre használható, jó munkaerővé vált. Az elmúlt fél évben több alkalommal is előfordult, hogy állandó munkát kínáltak a programban foglalkoztatott kollégáinknak. Pótlásuk nemcsak azért ütközik nagy nehézségekbe, mert kevés alkalmas ember található a településeken, hanem mert a képzési program pótlása szinte lehetetlen.

Nem szakmai, hanem inkább a hálózat működési hatékonyságát zavaró tényezőként kellett és kell számolnunk azokkal a negatív, a csoportdinamikából természetes módon eredő folyamatokkal, amelyek elsősorban a klikkesedésben nyilvánult meg az első 5-6 hónap után. Ennek kezelését több „fronton” is folyamatosan végezzük. Egyrészt a közösségfejlesztés modul képzési ideje pontosan az első ilyen krízis idejére esett. A képző kolléga kellő rugalmassággal olyan gyakorlati feladatokat adott „diákjainak”, amelyek jól szolgálták a klikkek ellensú-

lyozását. Másrészt az együttműködést igénylő munkafeladatok csoportosításában figyelünk arra, hogy változó összetételű munkacsoportok alakuljanak.

A jövőről

A program 2015 márciusában véget ér. A települési közösségi munkatársak foglalkoztatása 2014. december 31-én véget ér. A közeljövő legfontosabb feladatai természetesen a projekthez kötődnek. A kifutó képzés mellett (a szakmai vizsga január végén volt, a hiányzó ECDL modulok vizsgája 2014 júniusában várható) továbbra is biztosítani kell a szakmai mentorálás fórumait. A hátralévő időben a hangsúly szinte teljes egészében a települési munkára és az információs tevékenységre tevődik át.

A Kistérségi Társulás és a programvezető számára egyre sürgetőbb jelenik meg a további települési foglalkoztatás problémája. Nyilvánvaló, hogy újabb projekt-támogatás nélkül a 17 település nem fogja tudni foglalkoztatni a csapat mind a 17 tagját. Több fórumon felvetettük már, hogy néhány település összefogva tudna alkalmazni egy-egy munkatársat. Továbbá arra is törekszünk, hogy esetleg más, még futó projektben alkalmazzuk néhányukat. Az új EU-s költségvetési időszak támogatási rendszeréből származó források meglete bizonytalan.

A további foglalkoztatás kérdésének megoldása azért is fontos feladat, mert csak ezzel tarthatóak fent a kulturális szolgáltatások terén elért eredmények. Tudjuk, ma a valóságtól elrugaskodott felvetésnek tűnik, hogy egy néhány száz lelkes falu akár hosszabb távon is képes legyen foglalkoztatni egy közösségi, kulturális ügyekkel foglalkozó munkatársat. Ugyanakkor, ha a bodrogi – és más hasonló sorsú térségek – jelenlegi társadalmi állapotát vizsgáljuk, ez nagyon is indokolható és sokszorosan megtérülő befektetés lenne.

A csapat – mint közösség továbbélése – szempontjából felvetődött az egyesület alakítás lehetősége. Ezt a projektvezetés támogatja, és aktívan részt is vesz benne. A közös jövőbeni tevékenység részbeni biztosítása is

lehet egy ilyen egyesület. Ugyanakkor az alapítás folyamatának közös menedzselése egy újabb – a településeken jól hasznosítható – tudás birtokába juttatja a csoport tagjait.

Szubjektív zárszó

A területfejlesztési egységek, a kistérségi társulások létezésékor 52 olyan területet jelöltek ki, amelyek – több gazdasági és szociális mutatót tekintve – az átlagnál jóval hátrányosabb helyzetűnek voltak tekinthetőek. Ezek lettek az úgynevezett leghátrányosabb helyzetű (LHH) kistérségek. A közigazgatási rendszer átalakításával létrejött járások jórészt lefedik a korábbi kistérségi besorolás alá eső területi egységeket. Vélhetően tehát maradtak a hátrányok is. A 2007 és 2014 közötti EU-s forrásból táplálkozó támogatási rendszerek társulási szinten 2-4 milliárd forintnyi forráshoz juttatták ezeket a területeket, az általában lehívható támogatásokon túl is. Ez azonban alapvetően nem változtatta meg az itt élők életminőségét, nem állította meg az egyre gyorsuló leszakadási spirált szinte sehol, így a Bodrogi közben sem. Véleményem szerint ez nem az itteni döntéshozók akaratán vagy a kormányzati szándékokon múlott elsősorban. Meglátásom szerint a leszakadó térségeken tapasztalható negatív tendenciák megállítására csak akkor lehetséges, ha a felhasznált fejlesztési források koordinációja átfogóan és hosszútávon valósul meg. 10-15 éves időtávlatban tervezhető térség-reha-

bilitációs programokra lenne szükség. Ezek a településcsoportok (ha úgy tetszik, járóföldnyi terület, gazdálkodási és kulturális egység) fejlesztési színtereinek összességét koordinálná oly módon, hogy azok hatása és eredményük szinergiában legyen egymással. Így nem fordulhatna elő, hogy az európai szinten felújított iskolából lassan eltűnnek a diákok, a járó beteg központba nem találnak szakorvost, a gyermek esély programban gondozott gyermek visszamegy a „telepre” a mélyszegénységben élő, még 8 általánost be sem fejező, munkanélküli szüleihez. Nem fordulhatna elő, hogy a milliárdos ipari parkban nincs vállalkozó, mert a járhatatlan utakon úgy sem lehet oda eljutni, és képzett munkaerőt egyébként sem találni.

Mint ahogyan az sem fordulhatna elő egy jól koordinált bodrogi térség rehabilitációs programban, hogy a két év alatt minimális szinten felépített közösségi kulturális alapszolgáltatás rendszere egyik napról a másikra újra eltűnik a települések többségében. Megszűnik, mert nincs pénze az önkormányzatoknak emberre, fűtésre, programra. Pedig Magyarország Alaptörvénye a X. cikk 1. pontjában kimondja, hogy „Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez.”

Az elmúlt 70 év alatt többszörszörösen megnyomorított bodrogi embereknek sem belső tartalékuk, sem anyagi tehetségük nincs arra, hogy saját erejükből építsék újjá társadalmukat. Azt a szocio-kulturális szövetet, amelyben újra közösségi lénynek érezhetik magukat. A „münchhauseni csoda” csak Bürger meséjében létezik.

BORDÁS ISTVÁN népművelő, tanár, a Sárospataki Képtár vezetője, a Zempléni Múzeum folyóirat lapigazgatója. Több térségi és települési kulturális stratégia kidolgozásában vett részt Magyarországon és Erdélyben. Az elmúlt 15 évben jelentős hazai és nemzetközi EU-s programok tervezője, szakmai vezetője volt. Kulturális szakértő, közel 10 szakmai képzési, továbbképzési program kidolgozója, az EMMI Közművelődési Akkreditációs Szakbizottsága tagja. Az Erdélyi Közművelődési Egyesület tiszteletbeli tagja.